

СТАКЛЕНА ЧАРОЛИЈА УРОША ЧАВИЋА – ОСЛИКАВАЊЕ НА СТАКЛУ

Апстракт: Стакло има особине, као што су крхкост и провидност, које га чине посебним у односу на остале материјале од којих су се правили употребни предмети. „Иако се претпоставља да је стакло пронађено у Египту око 1.500 године п. н. е.“, у свакодневну употребу широког слоја становништва је ушло знатно касније. Разлог је вероватно то што је производња стакла скупља од обраде дрвета или глине. Имућнији друштвени слојеви су од давнина употребљавали стакло, јер оно због свог изгледа и различитих начина украсавања, оставља утисак отмености и господства. Томе у прилог иде и чињеница да је већина стаклених посуда, које су предмет овог рада, откупљена од имућних породица. У кућама које су некад биле богате и данас се може наћи на предмете осликане у радионици Уроша Чавића.

Кључне речи: Стакло, музеј, етнолошка збирка, занати, Банат, Кикинда.

1. УВОД

Народни музеј у Кикинди је основан 7. новембра 1946. године. Данас се налази у згради која је 1839. године подигнута за потребе администрације Великокикиндског дистрикта. Музеј заузима простор од 2080 m² и спада у категорију музејских установа комплексног типа завичајног карактера.

Од 1990. године отворен је депанданс музеја – завичајни легат академског сликара Здравка Мандића у Новим Козарцима. Иначе, у надлежности кикиндског музеја су и општине Ада и Чока. У склопу музеја постоје археолошка, етнолошка, историјска, уметничка и природњачка збирка, савремена галерија, конзерваторска радионица и библиотека.

„У анализама Народног музеја у Кикинди трајно ће бити записано да је оснивач и његов први управник и кустос био Лука Надлачки, човек који је готово читав свој живот посветио прикупљању и заштити културне баштине свог краја.“¹ Музејска збирка броји преко 25.000 предмета, од тога етнолошкој збирци припада око 3.500 предмета. У формирању и постављању темеља етнолошке збирке важну улогу је имао Миливоје Милосављевић, кустос етнолог. Он је систематски прикупљао, проучавао и систематизовао око 2.000 предмета, углавном оних који се односе на привреду северног Баната (сточарство, земљорадња, занати). Стручњаци који су наставили његов рад су својим залагањем употпунили збирку,

тако да је етнолошка збирка разноврсна и богата. Предмети којима се ова збирка посебно поноси због њихове лепоте и вредности су: токе (инв. бр. 387, инв. бр. 388 и инв. бр. 687) рад кујунџије Simony-a из Турског Бечеја, капа златара (инв. бр. 1367), „Иђош-ка хроника“ Јована Ђурђулова (инв. бр. 951), бачварска радионица Josipa Kirchnera (инв. бр. од 1164 до 1306, инв. бр. 1309, инв. бр. 1343 и инв. бр. 1422), два тањира (инв. бр. 718 и инв. бр. 719), бокал (инв. бр. 720) и чаша (инв. бр. 721) осликаны у радионици Уроша Чавића.

Поред основне делатности прикупљања, обраде, заштите и презентације уметничко-историјских дела, Народни музеј остварује значајне резултате у сарадњи са образовним установама, научним радницима и студентима.

2. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ И МЕТОД РАДА

Етнолошко одељење Народног музеја у Кикинди поседује врло занимљиву колекцију од око 70 осликаних стаклених посуда. Настале су у радионици Уроша Чавића, који се бавио овим занатом у првој половини XX века. Он је осликавао сервисе за вино, ракију, пиво и воду. Сервис је чинио бокал са чашама. Осим стаклених посуда, које су биле фабричке израде, осликавао је и порцелан и то: тацне, тањире, шоље, стоне лампе и др.

Мотиве које је преносио на стакло налазио је у нашој народној традицији. Сликао је портрете знаменитих личности из српске историје и књижевности, затим ликове светаца – заштитника породице и грбове градова.

У збирци се чува једна чаша на којој је насликана мушки народна ношња северног Баната (инв. бр. 2702), што је занимљиво за етнолошко проучавање.

Већина предмета из радионице Уроша Чавића откупљена је од Александра Удицког из Кикинде 1969. године, а неколико највреднијих примерака колекције као што су бокал (инв. бр. 116) и бокал (инв. бр. 720) и чаша (инв. бр. 721) Огњен Чавић, син Уроша Чавића поклонио је Народном музеју 1947. године.

Проучавање ове збирке има за циљ упознавање са посуђем и покућством, које се израђивало и користило почетком прошлог века. Специфичност збирке је осликовање стакла као начин украсавања посуђа,

што није била честа појава. Радионица Уроша Чавића била је једна од ретких, ако не и једина радионица за осликовање стакла у Војводини, почетком прошлог века.

Анализа осликаних стаклених посуда има за циљ да одговори на питање који су то предмети од стакла који су се користили у свакодневном породичном животу, а који за време празника. За свакодневну употребу су се користили предмети од обичног стакла са једноставним мотивима, изузев када је реч о богатијим кућама, где се на столу могло наћи и посуђе израђено скрупоценим техникама украсавања.

У сеоским срединама стаклене посуде су се ретко користиле, осим за празничне прилике. Тада су се користиле посуде за слатко и чаше за воду, јер је гостопримство налагало да се гост прво тиме послужи. За празнике су се користиле и таџне за колаче – чиније на високој стопи рађене техником ливења. Водило се рачуна о томе да се на чело стола, где

Бокал, инв. бр. 720

Чаша, инв. бр. 721

обично седе кум и важнији гости, буде што украсенији и лепши сервис, чиме се указивала част куму као најважнијем госту. У нашем народном предању кумство се уважава до мере да се каже „Бог на небу, а кум на земљи“. А како се ишло према зачелу стола, где су обично седели пријатељи и комшије (а данас и деца), могло се послуживати и из обичних чаша без украса.

„Стакло је веома осетљив и ломљив материјал и вероватно због тога многе посуде од тог материјала нису нашле ширу примену код сеоског становништва“.²

На основу опсервације и прегледа документације, релевантне литературе и визуелне грађе, добијена је класификација осликаных предмета према употребној функцији:

1. Сервис за вино,
2. Сервис за ракију,
3. Сервис за пиво,
4. Сервис за воду,
5. Украсни предмети.

Следећи корак у разграничувању предмета у збирци извршен је на основу осликаных мотива:

- флорални мотиви,
- мотиви из хералдике,
- мотиви знаменитих личности и ликова из националне историје и
- религиозни мотиви.

3. РАДИОНИЦА УРОША ЧАВИЋА

Историјат

Урош Чавић је рођен 1879. године у Кикинди. Био је трговац по струци и, са осећајем за трговину, основао је са два своја друга „Извозно друштво“ са задатком да израђује предмете од бакра, порцелана и осликано стакло.

Специјализацију о осликовању изучио је у Чешкој, где је боравио неколико година. Радионица је радила у периоду од 1903. до 1944. године у Кикинди, у Штросмајеровој улици (данас улица Браће Богошви). Чавић је у њој, заједно са још неколико радника углавном осликао стакло: сервисе за воду, ракију, вино и пиво, олбе, бокале, пепељаре и др. Осим тога, бавио се украсавањем порцелана: тањира, тацни, шоља, стоних лампи...

На осликаним предметима запажају се разлике, које се огледају у наношењу боја, па се стиче утисак да потичу из различитих радионица. То се може

објаснити чињеницом да су, поред Уроша Чавића, радили и његова супруга, син Огњен и Душан Торбица. Огњен Чавић наслеђује очеву радионицу, коју сели у Вршац 1961. године. Радионица је радила у Вршцу до 1967. године.

Данас се изгубио сваки траг о потомцима Огњена Чавића. Постоји једна породица која се бавила осликовањем стакла, Чавић Стојанка и Бата, која се преселила из Вршца у Београд. Они имају два сина, Миодрага и Предрага, који су се дружили са Ивицом Златановићем из Вршца, који је дао ове податке. Нажалост, није се могао успоставити никакав контакт са породицом Чавић из Београда, тако да све остаје само на претпоставци да је настављена традиција осликовања стакла из радионице Уроша Чавића.

Технологија сликања на стаклу

„Пре него што се наслика нека представа, на одређену стаклену површину се наноси емајл (глеђ) и потом пече 5 до 6 сати на температури око 700 до 800 степени целзијусових. Тако се добије бела подлога на коју се касније наслика људски лик или нека друга представа. За сваки лик или неки мотив прави се посебан клише. Клише су раније правили чешки мајстори, а између два светска рата правили су их наши мајстори, ликовни уметници и гравери.

Пошто се направи клише, он се премаже специјалном бојом (лаком) и кад се мало осуши, преко тога долази специјални папир звани *друк*. Преко друк папира стави се други, обичан папир, па се то све стави под пресу ваљкастог облика, која се ручно окреће. После пресовања се скине друк папир на коме је пренет отисак са људском представом или мотивом. Такав друк папир са отиском стави се на чашу или бокал, на коме је већ раније нанета бела подлога, и кваси сунђером, па се по њему ваља, „роль“ гуменим ваљком. Услед тога представа са људским ликом или мотивом остаје утиснута, односно пренета на стаклену површину. Такви предмети са осликаним представама одлажу се на сушење око 24 сата, па се након тога на њих наносе одређене боје, које се посебно припремају. После наношења боја, посуде се одлажу за сушење и кад се припреми дољна количина, слажу се у пећ за печенje. Печење траје око 5 до 6 сати на температури око 1.600 степени целзијусових. После печенja, посуде се воде тек када се пећ потпуно охлади и одлажу у посебне полице спремне за продају.³

Објашњење: Податке о Чавићу и технологији сликања на стаклу Миливоје Милосављевић је како сам наводи, добио од Душана Торбице, који је радио код Уроша Чавића и његовог сина од 1928. године.

4. ПОКУЋСТВО И ПОСУЊЕ

Покућство и посуђе чине сви они употребни предмети без којих свакодневни живот у кући не би био могућ. Судови и посуде су се правили од различитог материјала: тикве, коже, тканине, дрвета, земље (керамике), метала, камена и стакла. Збирку покућства и посуђа у Народном музеју у Кикинди чине посуде од различитих материјала: тикве, коже, дрвета, печене земље (керамике), метала, камена, стакла...

Посуде од дрвета: корпе, кашикаре, сланице, авани, хлебаре, чутуре, чабрице, ведра, качице, вучије, наћве, лопари и др. Судови од печене земље (керамике) су: црепуља, ђувечаре, куглови, лонци, чиније, шоље, цедиљке, ћупови, боче за уље, бокали, тањири... Метално посуђе чине: тепсије, тигањи, шерпе, лонци, авани, послужавници, пржуни, млинови за кафу, кофе, канте и др.

Стакло, као материјал за израду посуђа, најкасније је ушло у употребу, али је данас врло заступљено. Глинене ђувечаре је заменило ватростално стакло. Данас се модерно посуђе често прави у комбинацији метала и стакла (стаклени поклопци). Од стакла се још праве и чаше, бокали, боче, таџне, балони и др.

О стаклу

„Стакло је чврста, аморфна провидна материја која настаје топљењем кварцног песка, кречњака, соде и мањих додатака киселих или базних једињења.“⁴

Технички поступак израде стакла је остао непромењен вековима, а квалитет и врста стакла зависе од додатака појединих материја стакленој маси. Тако су Римљани још у II веку пре нове ере успели да добију прозрачно стакло тако што су му додали арсеник. Чувени венецијански стаклари су у XVI веку додавањем соде успели да добију провидно и безбојно стакло које се одликује мекоћом. У истом периоду у Енглеској је добијен кристал додавањем оловног оксида смеси стакла. Крајем XVI века добијен је и чувени Чешки кристал, а тајна је била у додавању креде стакленој маси. Што се боје тиче, може се рећи да се стакло боји још од старог века, а палета боја се добијала у зависности од металних оксида, који су се додавали стакленој маси. За добијање зеленог и црвеног стакла додаје се бакар, а за љубичасту боју стакла заслужан је манган.

Стакло се обликује на два начина: ливењем у калупе и слободним дувањем.

Технике украсавања стакла

Постоје бројне технике украсавања стакла. Највешћемо само неке: техника уметања нити стакла, мозаик, позлаћивање, техника витроа, емајл, техника millefiori (хиљаду цветова), филигран, техника кракле, гравирање, брушење, техника резања у рељефу, техника превученог стакла и др.⁵

У раду неће бити детаљнијих објашњења о свим овим техникама, јер се оне нису примењивале у радионици Уроша Чавића. Можда је и било неких примерака који су били урађени и неком од ових техника, али у збирци, која се налази у музеју, нема ни једног таквог предмета. Сва 73 инвентарисана предмета су урађена тенником која је већ објашњена.

5. СЕРВИС ЗА ВИНО

Сервис за вино служи за држање и конзумирање вина, и њега чине бокал и обично шест чаша, мада може да буде мање или више чаша. На сто се износи бокал у коме је наточено вино и празне чаше које се пуне пред гостима. Бокал је доволно велик да у њега могу да стане литар-два вина и по облику је сличан бокалу за воду. Обично је доњи део бокала шире, да би се при врху сужавао. Са стране има ручку.

У збирци се налазе 3 комплетна сервиса за вино. Украсна тематика им се разликује, али сви се сastoјe од бокала и од различитог броја чаша.

Сервис са флоралним мотивима

Сервис за слу жење вина чини бокал и 6 чаша. Бокал је израђен од стакла. Цилиндричног је облика. У доњем делу незнатно је проширен. Има дршку са стране која почиње уз саму горњу ивицу. У доњем делу бокал је зелене боје, а затим постепено прелази у љубичасту. Отвор бокала је оивичен златном бојом. Орнаментисан је бильним мотивима где су представљене две гране преко којих су два винова листа златне боје. Са горњих грана лево и десно виси по један црвени грозд, а у доњем делу два већа грозда плаве боје. Бобице грожђа су оивичене златном бојом, које су као и златни листови рељефно урађени. Висина бокала је 332 милиметра. Због тог издуженог цилиндричног облика и богатих златних украса бокал изгледа врло отмено (инв. бр. 117).

Овај сервис чини и 6 чаша са флоралним мотивом. Чаша је израђена од танког стакла. Од дна према врху се сужава, а потом се поново шири. При дну је зелене боје, а затим се постепено слива у љубичасту. Око обода је златна линија. Од дна према врху полазе два пута и по две гране зелене боје. При врху је преко грана златан винов лист, а лево и десно по један грозд плаве боје. Свих шест чаша је урађено са истим мотивом и имају исте димензије (висина 167 mm и пречник отвора 70 mm), али свака је руком исликана, што значи да је уникат. То се види по томе што број бобица на гроздовима није исти, а и златни винов лист различито је удаљен од гроздова (инв. бр. 118, 119, 120, 121, 122 и 123).

Оно што је занимљиво рећи у вези са овим сервисом за вино је то, да није осликан типичном техником осликовања, која је коришћена у Чавићевој радионици, већ су флорални мотиви исликани на

читавој површини предмета уз коришћење позлате. То овом сервису даје посебну естетску димензију.

Сервис са мотивима из хералдике

Хералдика је помоћна историјска наука, која проучава настанак и историјски развој грбова.⁶ У збирци постоје два сервиса за вино на којима су приказани грбови.

Један сервис чини бокал и седам чаша и на њему су приказани грбови Република СФРЈ као и грб Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Бокал је израђен од стакла и биконичног је облика. Има врат на коме се налази дршка. На горњем отвору извучена су уста за лакше изливавање воде из бокала. Средишњи део бокала је проширен, а на белој подлози представљен је грб СФРЈ, који носи одређену симболику.

„Прилика је за објашњење елемената нашег грба: округли штит – симбол слободе и одбране земље; оивичен је златним (јутим) класјем жита – пољопривредна земља у време стварања Републике; централни мотив (хералдичка фигура) је шест упаљених букиња – симболишу шест југословенских република, чији су народи и народности сједињени у пламену револуције;“⁷

Димензије бокала су: висина 184 mm, пречник дна 102 mm и пречник отвора 92 mm (инв. бр. 84). Све чаше су израђене од стакла. Дно им је задебљано, а од дна према врху постепено се шире. Ивице обода су златне боје. Димензије чаше су исте и износе: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm. На једној чаши је насликан идентичан грб као и на бокалу, па отуда у сервису има 7 чаша (ин. бр. 85). На осталим чашама су представљени грбови: грб СР Србије (инв. бр. 86), грб СР Хрватске (инв. бр. 87), грб СР Словеније (инв. бр. 88), грб СР Босне и Херцеговине (инв. бр. 89), грб СР Црне Горе (инв. бр. 90) и грб СР Македоније (инв. бр. 91).

Врло је интересантан други сервис за вино на коме су мотиви грбови. То је сервис кога чине 1 бокал и 11 чаша. На њима су представљени грбови Кикинде и околних места у време Великокикиндског диштрикта. Бокал је израђен од стакла. Биконичног је облика. На отвору су извучена уста за лакше изливавање воде из бокала. Има ручицу. На њему је насликан грб Великокикиндског диштрикта у боји, који представља лава са мачем у једној шапи и са одсеченом људском главом у другој. На глави лава је круна, што

би могло да значи да лав представља Аустроугарску царевину (инв. бр. 124). У овом сервису постоји и чаша са потпуно истим грбом димензија: висина 100 mm, пречник дна 54 mm и пречник отвора 65 mm (инв. бр. 135). Грб града Кикинде представљен је на чаши са инв. бр. 134 и он представља руку у оклопу која држи сабљу и на њој набијену људску главу. Испод лакта је срце.

Остале чаше су истих димензија, са златном бојом по ивици и представљају грбове следећих места: Карлова (данашње Ново Милошево) на коме је представљен плут са колечкама, на коме стоји лав (инв. бр. 125), затим Меленаца, на чијем грбу је представљен човек који у десној руци држи копље (инв. бр. 126).

На грбу Крстура представљен је св. Ђорђе на белом коњу, који убија ајдају (инв. бр. 127). Следећа чаша представља грб Мокрина и на њему је представљена кула на којој стоји лав (инв. бр. 128). Сличан грб има и село Врањево и то је представљено на чаши са инв. бројем 129. Село Тараš је имало свој грб који представља лава на белом коњу (инв. бр. 130). Чаша са грбом села Башаида има насликаног Турчина испред шатора са исуканом сабљом (инв. бр. 131). Чаша са инв. бр. 132 представља грб села Кумана, на коме је приказана фигура лава који стоји на повезаном снопу жита. Грб села Јозефово (данас Нови Кнежевац) представљен је на чаши са инв. бр. 133.

Сервис за вино са мотивима

зnamenитих личности

У збирци постоје два оваква сервиса, од тога један комплетан са бокалом и 6 једнаких чаша, а други чини 5 чаша са стопом без бокала.

Бокал је израђен од стакла. При врху се сужава у врат. На устима је извучен левкасти изливак. Дршка спаја врат са трбухом. Димензије бокала су: висина 20,4 cm, пречник дна 14 cm и пречник горњег отвора 10 cm. На спољној страни су насликаны ликови Карађорђа, краља Петра I и краља Александра. Ликови су представљени у елипсастим облицима попут амблема. Са етнолошког гледишта занимљива је одежда у којој су познате личности приказане. „Данашњу улогу и значење униформа добија у XVII веку, када се кристалише савремено схватање државе и њених институција, а обликују се циљеви које спољашњи изглед њених званичних представника треба да испуни“.⁸

Тако је Карађорђе обучен у црвену долamu испод које је плава кошуља са високим оковратником и са звездом на грудима. За појасом је заденута кубура, карактеристично оружје тог периода. Краљ Петар I је обучен у свечану краљевску униформу са свим краљевским и војним обележјима.

Краљ Александар је у униформи маринског официра (адмирала), (инв. бр. 1448). Стаклена чаша на којој је насликан у боји Васа Чарапић (инв. бр. 1449) представља лик у елипсаством облику, а изнад главе је полуокружно исписано: „Скоро је било још спомен живи, да му се Србин с поносом диви“. Васа Чарапић је представљен у браон антерији украсеној жутим гајтанима, са кубуром заденутом за појас. Димензије чаше су: висина 9,2 cm, пречник горњег отвора је 6,7 cm и пречник дна 5 cm. Иначе димензије свих 6 чаша су исте. Друга чаша (инв. бр. 1450) је са осликаним лицом Милоша Обилића у врло необичној одежди. На себи има плави прслук који подсећа на панцир ишаран у облику рибљих крљушти. Глава је покривена капом, која подсећа на шлем на чијем врху се налази нека врста митске птице раширених крила. То све говори о јачини мита везаног за јунаштво Милоша Обилића. Лик Хајдук Вељка Петровића обученог у црвену доламу са широким плавим појасом је представљен на чаши са инв. бр. 1451. На глави је црвени фес, а изнад главе исписане су његове чувене речи „Главу дајем – Крајину не дајем“. Чаша која има инв. бр. 1452 представља Ивана Консанчића у црвеном огргтачу који се копча испод врата, а на глави има средњовековни шлем са птицом на врху. На петој и шестој чаши овог сервиса насликаны су ликови војводе Радомира Путника, изнад чије главе је исписано „шef генералштаба“, и војводе Живојина Мишића. Оба лика су приказана у војној униформи са ордењем на прсима (инв. бројеви 1453 и 1454).

Други сервис за вино није комплетан, то јест без бокала је, али није искључено да је један бокал коришћен за више сервиса. Овај сервис чини 5 чаша од којих је на једној представљен грб Краљевине Југославије са димензијама: висина 128 mm, пречник дна 60 mm и пречник отвора 59 mm (инв. бр. 93) и 4 чаше на којима су представљене знамените личности. Све четири чаше су истих димензија: висина 130 mm, пречник стопе 60 mm и пречник отвора 58 mm. Конусног су облика имају вртенасту дршку, кружну стопу и отвор чаше је оивичен златном бојом. На

чаша (инв. бр. 112) је насликан лик Петра Петровића – Његоша у црногорској народној ношњи. Изнад слике је полуокружно исписано ћирилицом: „Удри на крст, за образ јуначки, ко гођ паше свијетло оружје“. Чаша са инв. бројем 113 представља лик реформатора српског језика Вука Карадића, испод којег је написано његово име. Он је у црном капуту са крзеном крагном, а на глави носи црвени фес. Изнад слике полуокружно је исписано ћирилицом „Пиши како говориш“. Јован Стерија Поповић представљен је на чаши (инв. бр. 114) на којој је ћирилицом исписано „Сви у коло, не око, кад напретку води коло“. На четвртој чаши из овог сервиса осликан је лик кнеза Николе I у црногорској народној ношњи. Изнад његове главе лучно је исписано ћирилицом „Онам, онамо за брда она“ (инв. бр. 115). Чаша је, као и све остале, индустриске производње.

У збирци постоје две боце (народни назив олба), које су служиле за вино, а на обе је приказан религијски мотив на којима је представљен св. Ђорђе на коњу како убија ајдају. Изнад слике стоји ћирилични натпис „Св. Велико мученик Георгие“, а испод лица „Ко крсно име слави оном и помаже“. Обе боце су истих димензија: висина 29,3 цм, пречник грлића 5 цм и пречник дна 10,2 цм. Разлика је само у томе што је на једној исписано име наручитеља „Свети-слав и Драгиња Ковачевић“ (инв. бр. 95/1) и што та боца има стаклени запушач са куглом на врху (инв. бр. 95/2). Инвентарски број друге боце је 2645.

6. СЕРВИС ЗА РАКИЈУ

Сервис за ракију служи за држање и конзумирање ракије и чини га мали бокал и одређени број чашица за ракију.

„Познато је да је ракија национално пиће, и као такво се почело релативно рано служити и пити из стаклених посуда. Најчешће су то били чокањи“.⁹

У збирци се налазе 2 сервиса за ракију, који су осликаны у радионици Урош Чавића. Један од њих се састоји од бокала и 3 чашице, а други од бокала и шест чашица. Разликују се по начину израде и по мотивима, на једном су представљене знамените историјске личности, а други је са религијским мотивом.

Сервис за ракију са мотивима из националне историје

Сервис се састоји од бокала и 6 чашица. Бокал је од стакла, извучен у танак врат. На устима је левка-

сти изливак. Има шпицасту дршку која спаја горњи део са вратом. На бокалу је насликан у боји грб бивше Краљевине Југославије.

Висина бокала је 21 цм и има запремину „гутљај“ ракије (инв. бр. 1455).

На чашици под инв. бројем 1456 представљен је лик српског војводе из I српског устанка, Стевана Синђелића. Изнад његове главе ћириличним писмом је исписано: „И звизну... Приште све у зрак... А кроз страхоту и кроз прах, чује се узвик... алах!... алах!“. Синђелић је у плавој униформи са војним обележјима. Чаша је следећих димензија: висина 5,2 цм, пречник дна 3,1 цм и пречник горњег отвора је 2,5 цм. Димензије свих 6 чашица су исте.

На другој чашици је насликан у боји лик српског војводе из I српског устанка, Јанка Катића изнад чије главе је исписано: „Сведок многих љутих мегдана, јуначких рана, крвавих дана“ (инв. бр. 1457). Представљен је у војничкој долами плаве боје, са фесом на глави и кубуром за појасом.

Скори идентична слика, што се тиче одједре и покрета руке је и на чашици са инв. бр. 1458, на којој је осликан лик Симе Марковића. Изнад његовог лица ћирилицом је исписано: „Где српе бије, ту светлост сије Србији“. На следећој чашици је представљен лик Миленка Стојковића, са капом на глави која личи на турбан. Изнад главе су исписане у луку, ћирилицом следеће речи: „Јуначки стиже шанчеве диже, да отуд бије душмана стара, крвна зулумћара“ (инв. бр. 1459). Лик Петра Добрњца, српског војводе из I српског устанка, представљен је на чашици са инвентарским бројем 1460. Изнад његове главе исписано је: „Држте се браћо не жалте пра' ... ура! ... ура!“. На шестој, последњој чашици овог сервиса, представљен је лик српског војводе из I српског устанка Симе Ненадовића. Обучен је у плави капут украсен жутим гајтаном. Изнад његовог лица је исписано: „Држи се роде! У име Бога, части слободе!“ (инв. бр. 1461).

Овај сервис је врло интересантан, како по својој минијатурности, у чашице једва да стане један добар гутљај, тако и по завидној прецизности и јасноћи израде. Посебно задивљује то што је Урош Чавић, или неко од његових радника, успео да на чашицама које једва прелазе висину од 5 цм, испише читаве стихове, којима се појашњавају осликаны историјски ликови из прве половине XIX века. За овај сервис можемо рећи да је национална историја у малом.

Сервис за ракију са религијским мотивом

Овај сервис је посебан, не само по лепоти, већ и по томе што је урађен другачијом техником у односу на остале осликане предмете. Сервис чине бокал и три чаше. Бокал је израђен од мат стакла у зеленој боји. Конусног је облика и стоји на округлој, пуној стопи. Уста су левкастог облика. Дршка спаја уста са трбухом. Димензије бокала су: висина 22 цм, а пречник стопе 7,5 цм. Споља је насликан у боји лик св. Архангела Михаила.

Имајући у виду религиозни мотив, може се претпоставити да је рађен наменски за крсну славу, или неки други верски обичај (инв. бр. 1783).

Уз овај бокал иду и три истоветне чашице израђене од мат зеленог стакла.

Имају облик малог пехара, који се од врха ка дну сужава, а затим се при дну шири у округлу пуну стопу, на којој стоји. Димензије чаша су исте и износе: висина 11,8 цм, пречник горњег отвора је 3,5 цм, а доњег 4,3 цм. Споља је исписано Ћирилицом „добро дошао!“ Тек речи су исписане на пресавијеној траци испод које је зелени лист, а изнад које је лептир (инв. бројеви: 1784, 1785 и 1786). Све ово иде у прилог претпоставци да су чаше, као и бокал, наменски рађени за крсну славу, јер се јасно на чашама гостима шаље порука добродошлице.

7. ЧАШЕ ЗА ПИВО

У збирци постоје само четири чаше које су служиле за точење пива.

На њима су представљене знамените личности. Чаше су индустријске производње, а ликови су рађени у занатској радионици Уроша Чавића.

Чаша је израђена од дебelog стакла. Левкастог је облика. Од дна према врху постепено се шири. По ивици обода обојена је златном бојом. Споља има десет равних површина, док је изнутра глатка. Стопа је кружног облика и на њој су два кружна прстена оивичена златном бојом. Изнад стопе диже се златан врат, одакле се продужује у чашу. На средини чаше насликан је лик испод кога је исписано Ћирилицом „Др. Јован Суботић“. Изнад слике је полу-кружно исписан текст који гласи: „Први ми је завет мој: с'српством падај, стој!“. Слика је уоквирена са две зелене гране украшене црвеним бобицама, рељефно урађене, а испод њих је исписано „Коста

Средојев“, који је можда наручилац ових елегантних чаша. Димензије чаше су: висина 245 мм, пречник дна 86 мм и пречник отвора 72 мм (инв. бр. 108).

Друга чаша је такође израђена од стакла. По опису, као и по димензијама, потпуно одговара чаши са претходним инвентарским бројем, па се треба задржати на представљеном лицу, а то је песник Бранко Радичевић. Изнад његовог лица је Ћирилицом исписан стих из његове песме „Коло“ и гласи: „Брже браћо амо, амо, да се скупа поиграмо“ (инв. бр. 109). На чаши са инв. бр. 110 је приказан лик Петра Петровића – Његоша. Насликан је у народној црногорској ношњи, а изнад његове главе пише: „Удри за крст, за образ јуначки ко гођ паше свијетло оружје“. Димензије чаше су исте као и код претходних. Последња чаша за пиво носи инв. бр. 111 и на њој је представљен лик Вука Карадића, са црвеним фесом на глави. Изнад његовог лица је исписано чувено Вуково лингвистичко правило „Пиши како говориш“.

Имајући у виду да су знамените личности, које су представљене, из различитих друштвених делатности (књижевност, уметност, наука...), може се претпоставити да је било још чаша за пиво истоветних са овим чашама, да су тематски рађене у серији од по неколико комада, и да су на свима биле представљене знамените личности, значајне за српску уметност и науку.

8. СЕРВИС ЗА ВОДУ

Сервис за воду чини бокал и 12 чаша. Бокал је од стакла, индустријске производње. Од дна ка врху се сужава. Део који служи за преливање воде је нешто виши. Има једну дршку. Горњи отвор није кружног облика, већ асиметричног, који се шпицасто завршава изнад дршке и оивичен је златном бојом. На бокалу је насликан лик светог Ђорђа како убија ајдају. Изнад лица стоји натпис „Св. Великомученик Георгије“, а испод лица стоји исписано „Ко Крсно име слави оном и помаже“. Бокал служи за воду или вино, његове димензије су: висина 238 мм и пречник дна 133 мм (инв. бр. 94). Уз овај бокал иде 12 чаша, али на њима нису приказани религијски мотиви, већ знамените историјске личности. Све чаше су истих димензија и оне су: висина 88 мм и пречник дна 34 мм и пречник отвора 50 мм. Чаше се од дна према врху незнатно шире. Испод обода, отвора са спољне стране, извучена је равна плава линија

која иде око чаше. На чашама су представљени следећи ликови: Луке Лазаревића (инв. бр. 96), Старице Новака (инв. бр. 97), Милоша Обилића (инв. бр. 98), Станоја Главаша (инв. бр. 99), Илије Бирчанина (инв. бр. 100), Хајдук Вељка Петровића (инв. бр. 101), Бановић Страхиње (инв. бр. 102), Милана Топлице (инв. бр. 103), Косанчић Ивана (инв. бр. 104), Арсенија Ломе (инв. бр. 105), Алексе Ненадовића (инв. бр. 106) и Љутице Богдана (инв. бр. 107). Бокал и чаше су тематски везани, али с обзиром на то да у збирци не постоји више ниједан инвентарисан бокал за воду, а овај има инв. број који претходи инв. бројевима чаша (96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107), може се претпоставити да су овај бокал и чаше чинили један сервис.

Имајући у виду и то да су ликови са ових чаша идентични са ликовима на чашама за вино, може се такође претпоставити да је овај сервис могао да служи и за воду за вино.

9. ОСТАЛИ ОСЛИКАНИ ПРЕДМЕТИ ОД СТАКЛА

Под осталим предметима подразумевају се, превсега, украсни предмети, којих у збирци има три комада: два бокала и једна чаша.

Бокал је израђен од млечног стакла. Цилиндричног је облика, при дну нешто шири. Отвор је неправилно елипсастог облика. Има једну дршку. Дно, дршка и горњи отвор пресвучени су дебелом златном линијом, што овај бокал, с обзиром на дужину од 426 мм, чини врло лепим и господственим. При дну су, унаоколо, два стилизована венца, такође у златној боји. У горњем делу налази се главни орнамент у виду позлаћеног стилизованог лишћа и лозице. Изнад и испод тог орнамента извучене су по две златне линије које опасују бокал (инв. бр. 116).

Бокал (инв. бр. 720) и чаша (инв. бр. 721) чине један сет, јер су урађени истом техником и имају исти мотив. Ова два предмета се по својој лепоти и изузетној изради убрајају међу двадесетак највреднијих музејских предмета. Бокал је направљен од стакла. Трбух бокала је јајастог облика. Има широку, округлу стопу, а у горењем делу има висок врат и дршку која се лучно извија изнад уског грла. Обојен је у сиво и украшен многобројним зооморфним и флоралним мотивима. Биљни мотиви су додатно укращени стакленим разнобојним перлицама. Стопа

је обојена у зелену и окер боју, и украшена је симетричним црвеним стакленим куглицама. Бокал се затварао стакленим чепом, који је нажалост поломљен, па се само може нагађати да је и он био занатски перфектно урађен. Димензије бокала су: висина 399 mm, а пречник дна 103 mm. Чаша је такође израђена од сивог мат стакла. У облику је пехара са постолјем и високом ногом. Ишарана је разнобојним флоралним мотивима. Стопа чаше је потпуно исто украшена као стопа бокала. Димензије су: висина 185 mm, а пречник горњег отвора 60 mm.

Иначе, сва три украсна предмета су осликана у стакларској радионици Урошем Чавићем из Кикинде, око 1925. године. Остали су у власништву његовог сина Огњана Чавића, а он их је 1947. поклонио Народном музеју. По неким изворима те године се Урош Чавић преселио заједно са радионицом у Вршац, где се бавио осликањем стакла до 1961. године.

У збирци постоји још једна чаша, која је по облику сасвим обична и служила је за воду или сок, али занимљива је због осликаног мотива. На њој је насликан „Лала“ у народној ношњи: дугим белим гаћама, белој кошуљи дугих рукава и смеђем прслуку. На ногама има чизме, а на глави шешир са зеленим пером. На левом рамену му је пребачен огртач, а у левој руци држи штап. Насупрот слици је тачкасто уgravирано „Миша“ (инв. бр. 2702). Ова чаша је занимљива са етнолошког становишта, а може да се претпостави да је део неког сервиса на коме су били представљени мотиви народне ношње.

10. ЗАКЉУЧАК

Стакло има особине, као што су крхкост и првидност, које га чине посебним у односу на остале материјале од којих су се правили употребни предмети. „Иако се претпоставља да је стакло пронађено у Египту око 1.500 године п. н. е.¹⁰ у свакодневну употребу широког слоја становништва је ушло знатно касније. Разлог је вероватно то што је производња стакла скупља од обраде дрвета или глине. Имућнији друштвени слојеви су од давнина употребљавали стакло, јер оно због свог изгледа и различитих начина укraшавања, оставља утисак отмености и господства. Томе у прилог иде и чињеница да је већина стаклених посуда, које су предмет овог рада, откупљена од имућних породица. У кућама које су некад биле богате и данас се може наћи на предмете осликане у радионици Урошем Чавићем.

На основу археолошких ископавања утврђено је да су фараонове породице користиле различите предмете од стакла: чаше, вазе, стаклене посуде за мирисе и козметичка средства, огрлице и др. Из свега напред реченог може се закључити да су се предмети од стакла сматрали драгоценим. „Сервис, чаша или нека друга ствар од стакла, заувек су изгубили магију драгоцености, која се у прошлости, као породична реликвија, тестаментом завештавала потомцима на чување“.¹¹ Можда је стакло изгубило магију драгоцености, али свакако је задржало једну другу врсту магије, која је нарочито изражена у духовној култури нашег народа. Наиме, сви предмети који су

провидни, тачније на којима може да се огледа, сматрају се неком врстом границе између реалног и ирационалног. Такво је и огледало, које се прави од стакла и које чини важан део покућства. „Огледало је, дакле, фигурирало као нека врста *йрелаза* између два света, овостраног и оностраног“.¹²

Када говоримо о употреби стакла данас, онда се може рећи да је оно све више заступљено, како у градитељству, тако и у унутрашњем уређењу куће. Савремени дизајн покућства и посуђа захтева све већу употребу стакла као материјала, који ће, поред метала, у будућности свакако заузимати значајно место.

НАПОМЕНЕ

¹ Булајић, Илија. *Гласник музеја Банат*. Кикинда: Народни музеј, 1995: 12.

² Родић, Зоран. *Традиционално ѹосуће*. Београд: Етнографски музеј, 2004: 129.

³ Милосављевић, Миливоје. *Кинђин алманах 2*. Кикинда: Историјско-завичајно друштво „Кинђа“, 2004: 65.

⁴ Гајић-Лончар, Ружа. *Стакло – производња и уметничка обрада кроз векове*. Београд, 1964: 9.

⁵ Јовановић, Миодраг. *Музеолођија и заштита стоменика културе*. Београд, 1994: 110.

⁶ Ђирић, Милош. *Хералдика/1, ћрб; илустровани ѹојмови*. Београд: Универзитет уметности у Београду: 1981, 7.

⁷ Ђирић, Милош. *Хералдика/1, ћрб; илустровани ѹојмови*. Београд: Универзитет уметности у Београду, 1981, 23.

⁸ Вуковић, Видак. *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*. Зрењанин: Народни музеј, 2008.

⁹ Родић, Зоран. *Традиционално ѹосуће*. Београд: Етнографски музеј, 2004: 129.

¹⁰ Гајић – Лончар, Ружа. *Стакло – производња и уметничка обрада кроз векове*. Београд: Музеј примењене уметности, 1964: 15.

¹¹ Шиљаковић, Милева. *Стаклене ѹосуде за љиће*. Зрењанин: Народни музеј, 1998: 4.

¹² Бандић, Душан. *Народна религија Срба у 100 ѹојмова*. Београд: Нолит, 1991: 100.

ЛИТЕРАТУРА

Бандић, Душан. *Народна религија у Срба у 100 ѹојмова*. Београд, 1991.

Булајић, Илија. *Гласник, прилози за науку, уметност и културу*, 6. Народни музеј Кикинда, 1995.

Вујаклија, Љубомир. *Стакло из збирке Музеја ћрага Н. Сага*. Каталог изложбе. Нови Сад, 1992.

Вуковић, Видак. *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*, каталог. Зрењанин: Народни музеј, 2008.

Гајић – Лончар, Ружа. *Стакло - производња и уметничка обрада кроз векове*. Београд: Музеј примењене уметности, 1964.

Годишњак Музеја Нової Сага, 2/2006. Нови Сад, 2007.

Дробњак, Драган. *Стакло*. Каталог са изложбе стакла. Београд, 1971.

Јовановић, Миодраг. *Музеолођија и заштита стоменика културе*. Београд, 1994.

Родић, Зоран. *Традиционално ѹосуће*. Београд: Етнографски музеј, 2004.

Ђирић, Милош. *Хералдика/1, ћрб; илустровани ѹојмови*. Београд: Универзитет уметности, 1981.

Шиљаковић, Милева. *Стаклене ѹосуде за љиће, каћалој*. Зрењанин: Народни музеј, 1998.

Милосављевић, Миливоје. *Сликање на стаклу у радионици Уроша Чавића*. Кинђин алманах. Кикинда: Историјско-завичајно друштво „Кинђа“, 2004.

Веб презентација Народног музеја Кикинда, www.muzejkikinda.com

Коришћена грађа

Станков Весна, кустос – етнолог из Народног музеја у Вршцу, усмене информације (новембар 2009. године).

КАТАЛОГ ЗБИРКЕ

Каталошке јединице сврстане су систематски по редоследу у главном инвентару Народног музеја у Кикинди. Поред назива предмета, назначен је и његов народни назив, ако га има. Назначено је и место где је предмет набављен, тачније као ближа географска одредница назначен је Северни Банат. Место набавке није увек и место израде предмета, али у овом случају тачно се зна да су сви обрађени предмети настали на једном месту, у занатској радионици Уроша Чавића у Кикинди. Већина предмета је откупљена од Александра Удицког, који је такође из Кикинде.

- 1. Бокал** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века.

Димензије: висина 184 mm, пречник дна 102 mm и пречник отвора 92 mm

Инв. бр. 84

- 2. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm

Инв. бр. 85

- 3. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm

Инв. бр. 86

- 4. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm

Инв. бр. 87

- 5. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm

Инв. бр. 88

- 6. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm

Инв. бр. 89

- 7. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm

Инв. бр. 90

- 8. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 102 mm, пречник дна 55 mm и пречник отвора 64 mm

Инв. бр. 91

- 9. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 128 mm, пречник дна 60 mm и пречник отвора 59 mm

Инв. бр. 93

- 10. Бокал** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 238 mm, пречник дна 133 mm

Инв. бр. 94

- 11. Боца** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века Димензије: висина 282 mm
Инв. бр. 95/1 и инв.бр. 95/2 (боца и затварач)

- 12. Чаша** – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 88 mm, пречник дна 34 mm и пречник отвора 50 mm

Инв. бр. 96

- 13. Чаша** – Кикинда Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 88 mm, пречник дна 34 mm и пречник отвора 50 mm

Инв. бр. 97

- 14. Чаша** – Кикинда. Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 88 mm, пречник дна 34 mm и пречник отвора 50 mm

Инв. бр. 98

- 15. Чаша** – Кикинда. Северни Банат, Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 88 mm, пречник дна 34 mm и пречник отвора 50 mm

Инв. бр. 1455

55. Чашице за ракију – Кикинда, Северни Банат,
Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 52 mm, пречник дна 25 mm,
пречник отвора 31 mm

Инв. бројеви: 1456, 1457, 1458, 1459, 1460,
1461

56. Бокал – Кикинда, Северни Банат, Срби, прва
половина XX века

Димензије: висина 220 mm, пречник стопе 75 mm

Инв. бр. 1783

57. Чашница за ракију – Кикинда, Северни Банат,
Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 118 mm, пречник стопе 35 mm,
пречник отвора 43 mm

Инв. бројеви: 1784, 1785 и 1786

58. Флаша (олба) – Кикинда, Северни Банат,
Срби, прва половина XX века

Димензије: висина 293 mm, пречник дна 102 mm,
пречник грлића 50 mm
Инв. бр. 2645

Slavica A. Gajić

GLASS MAGIC OF UROŠ ČAVIĆ - PAINTING ON GLASS

Summary

Glass has properties such as fragility and transparency that set it apart from other materials that were used for making other household items. "Although it is assumed that the glass was found in Egypt about 1,500 years B.C.", for the daily use of wide layers of population it has entered much later. This is probably due to the fact that production of glass was much more expensive than processing the wood or clay. Wealthier layers of the society have used glass from the distant past, because its look and the different ways of decoration, gives the impression of elegance and nobility. This is supported by the fact that the majority of glass containers, which are the subject of this paper, were purchased from the wealthy families. In the homes that were once rich and even nowadays you can find objects painted in the workshop of Uroš Čavić.

Based on the archaeological excavations it is proved that the pharaoh's family used a variety of items made of glass: bowls, vases, jars for perfumes and cosmetics, necklaces, etc. From all the above said we can conclude that the objects made of glass were considered valuable. "Dinner set, a glass or any other glass object, has lost forever magic treasure, which in the past, as a family relic, was bequeathed in a will, to the descendants for safekeeping." Perhaps the glass has lost its magic of treasures, but it certainly has kept another kind of magic, which is especially pronounced in the spiritual culture of our people. In fact, all objects that are transparent, more precisely, on which one can look at oneself, are considered a kind of border between the real and the irrational. The same thing is with mirror, which is made of glass and which is an important part of furniture. "Mirror, then, was a kind of crossing between the two worlds, connecting here and beyond".

When we talk about the use of glass today, then we can say that it is increasingly represented, both in architecture, and in the interior decoration of the house. Modern design of furniture and dishes requires increasing use of glass as a material, which, next to metal, will certainly occupy an important place in the future.